

сті ЗІБ, які, на жаль, при неправильному використанні здатні збільшити час проведення операції, підвищувати стомленість міліціонерів і тим самим підвищувати рівень втрат особового складу, особливо в екстремальних ситуаціях. Для зниження негативного впливу бронеодягу необхідно: впровадити нові способи пересування у ЗІБ, впровадити прийоми розвантаження під час виконання задач, розробити перелік засобів індивідуального бронезахисту, які можна сумістити між собою, впровадити тренування у ЗІБ з вогневої, спеціальної та фізичної підготовки. У подальших дослідженнях нашою метою стане розробка конкретних методів та правил безпечної стрільби при застосуванні засобів індивідуального захисту та надання практичних рекомендацій для підрозділів ОВС. Ця проблема вимагає подальшого вивчення.

Список літератури: 1. Торопов В., Стасишин Е. Особенности стрельбы из пистолета в бронежилетах // Профессионал. 2001. №2. 2. Озеровский Л., Тюрин М., Бояринцев В., Самойлов А. Береженого бог бережет. Тренировка мышечной выносливости с целью адаптации к бронежилетам // Калашников. Оружие, боеприпасы, снаряжение. 2003. №4. 3. Лотарев В.О., Михальов В.О., Чайка І.В., Донченко С.О. Засоби індивідуального бронезахисту/Метод. рекомендації. К., 2001. 4. Власенко І.В., Васильев Е.В. Совершенствование средств индивидуальной бронезащиты работников милиции // Право і безпека. Х., 2002. Вип. 3. 5. Власенко І.В., Федоров В.В., Чміль М.О. Засоби бронезахисту та їх вплив на ефективність стрільби з вогнепальної зброї // Вісник НУВС. Х., 2004. Вип. 27.

Надійшла до редколегії 16.04.05

Г.В. АНТОНОВ

КОНФЛІКТОЛОГІЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНА ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАТЬ ПРО КОНФЛІКТИ

Українське суспільство переживає в своєму розвитку складний перехідний період на шляху становлення правової держави і набуття статусу повноцінного учасника процесів, що відбуваються в сучасному цивілізованому світі. Нестабільність функціонування державної системи, що формується, стимулює зростання соціальної напруженості, спричиняє виникнення конфліктних ситуацій.

У зв'язку з цим у вітчизняній науці актуалізується проблема розробки засобів і прийомів запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

Аналіз літературних джерел показує, що на сьогодні очевидний пріоритет у вивченні конфліктів, їх ролі в житті людини та суспільства зберігається за соціологією і психологією. Одночасно науковці підкреслюють, що нарізла проблема педагогізації конфліктологічного знання, що недооцінка значущості педагогічного аспекту конфліктології істотно збіднює її зміст і обмежує можливості впливу на конфліктогенне середовище суспільства [3, 5, 6, 7, 10].

З огляду на те, що вітчизняна педагогіка конфліктів знаходиться на початковому етапі розвитку, вельми актуальним є розгляд сучасних наукових

підходів до конфліктів як передумови створення концепції, визначення принципів, підходів педагогічного управління конфліктами.

Виходячи з цього, **метою статті** є висвітлення уявлень про конфлікти, що існують у конфліктологічних літературних джерелах.

Завдання статті: з'ясувати сучасні підходи до сутності конфліктів, визначити предмет науки про конфлікти (конфліктології).

Широко відомо, що конфлікти (від латинського *conflictus* – зіткнення) – зіткнення сторін, думок, сил – це постійні супутники людського буття та суспільного розвитку. Там, де є людина, завжди є конфлікти, вони супроводжують людей від народження до смерті.

Конфлікти – це об'єктивне та закономірне соціально-психологічне явище, зумовлене неповторною індивідуальністю кожної людини, автономністю внутрішнього світу особистості, що у спілкуванні відкривається іншій особистості.

Унікальність людини визначається багатьма факторами її розвитку, варіативне сполучення яких нескінченно: спадковість і соціальне середовище, вік та особливості психологічного складу, стать і статус, характер основної діяльності та мікросередовища, історія життя й якість освіти, характер виховання та рівень культури суспільства, матеріальний добробут і події життя тощо.

Багатомірність світу лежить в основі конфліктів. Ракурс, оцінка, позиція, що займає індивідуальність по відношенню до чогось, завжди має свій неповторний варіант. Ця незбійність, з одного боку, ускладнює наше життя, з іншого – робить його цікавим і непередбаченим.

Конфлікт – це не лише об'єктивне явище, а й таке, що відіграє важливу роль у розвитку людини. Позитивне розв'язання конфлікту є завжди кроком уперед, а отже, духовним збагаченням людини.

Проте до конфліктів, які пов'язані з сильними психологічними напруженнями, переживаннями, люди, як правило, ставляться негативно. Звичній людській свідомості притаманне уявлення щодо конфліктів, за яким стоїть страх перед можливим руйнівним впливом, унаслідок чого конфлікт сприймається людиною як небезпека, загроза власному благополуччю, стосункам з людьми, своїй репутації тощо. Такі тенденції російський дослідник Б.І.Хасан назвав «конфліктофобією» [12].

Витоки «конфліктофобії» можуть коренитися в глибинній природі людини, в її потребах у захищеності, в позитивних зв'язках з людьми, порушення котрих породжує відчуття самотності, безпорадності тощо. З іншого боку, негативні настанови щодо конфліктів можуть посилюватися соціокультурними факторами.

Альтернативою «конфліктофобії» як страху перед конфліктами є, на думку Н.В.Гришиної, не «конфліктофілія» як любов чи пристрасть до конфліктів, а їх більш реалістичне сприйняття, ставлення до них як до однієї з форм людських стосунків [5].

Протягом довгого періоду радянське суспільствознавство виходило з ідеї безконфліктного розвитку соціалістичного суспільства. Ці ідеї безкон-

фліктності поширювалися на всі галузі взаємодії людей. Уявлення про те, що благополуччя означає відсутність проблем і конфліктів, неминуче привело до їх ігнорування або придушення.

Так, типовими стратегіями поведінки радянських учителів при виникненні конфліктних ситуацій з учнями, як свідчать дослідження, були саме придушення (зробити зауваження, «закликати до порядку», пригрозити покаранням тощо) та ігнорування (зробити вигляд, що нічого не відбувається). Це значною мірою було наслідком стереотипу, згідно з яким професійно обов'язкові якості вчителя – це вміння налагоджувати стосунки та знайти підхід до кожного учня, бути нескінченно терплячим, ніколи не бути роздратованим, користатися довірою і любов'ю своїх учнів тощо [5].

Видатний вітчизняний педагог В.О.Сухомлинський у своїй праці «Методика виховання колективу» писав: «Конфлікт між педагогом і дитиною, між учителем і батьками, педагогом і колективом – велика біда школи. Частіше всього конфлікт виникає тоді, коли вчитель думає про дитину несправедливо. Думайте про дитину справедливо – і конфліктів не буде. Уміння уникнути конфлікт – одна із складових частин педагогічної мудрості вчителя. Попереджуючи конфлікт, педагог не тільки зберігає, але й створює виховну силу колективу» [11; с.185]. Зрозуміло, що в цьому висловленні, скоріш, мова йде про здібність передбачити загострення стосунків і попередити його.

Проте примітивні тлумачення подібних суджень створювали уявлення, згідно з яким конфлікти з учнями не сумісні з образом ідеального педагога. Звідси зрозуміло, що якщо конфлікти все ж виникають, то можуть привести до зниження особистісної та професійної самооцінки вчителів. Цей приклад не свідчить про наявність якихось особливих вимог саме до учителів; вони були характерні практично для всіх представників гуманітарних професій і керівників.

У той же час благополучне суспільство чи стабільний колектив відрізняються від неблагополучного суспільства або нестабільного колективу не відсутністю проблем, а тим, що вони не уникають конфліктної взаємодії та вміють розв'язувати проблеми і конфлікти.

Хоча конфлікти існували завжди, з моменту появи людини і початку її взаємин з навколишнім світом, конфліктологія як наука виникла порівняно недавно – в другій половині ХХ ст.

Конфліктологія – це наукова дисципліна, що вивчає теорію та практику попередження, урегулювання і передбачення конфліктів і конфліктних ситуацій на всіх рівнях взаємодії людей [2,4,9].

Разом з тим конфліктологія – це і галузь професійної діяльності, що потребує спеціальних знань, умінь і навичок з урегулювання конфліктів і, відповідно, спеціальної підготовки.

Становлення конфліктології пов'язано з практикою управління суспільними і груповими відношеннями. Як відносно нова та специфічна галузь наукових знань конфліктологія на сьогодні ще немає загальноприйнятого визначення.

Деякі науковці вбачають у конфліктології відносно самостійну галузь наукових знань, що виникла на стику філософії, соціології, психології, психіатрії [8]. Інші – вважають її комплексною науковою дисципліною, що об'єднує в єдину систему «не пов'язані між собою дослідження конфлікту, котрі ведуться в рамках воєнних наук, мистецтвознавства, історії, математики, педагогіки, політології, правознавства, психології, соціології, філософії та деяких інших наук (наприклад, психіатрії, економіки)» [1, с.5]. У науковому становленні конфліктології використовуються знання про конфлікт, що накопичено одинадцятьма науками (воєнні науки, політичні науки, психологія, соціологія, математика, філософія, мистецтвознавство, педагогіка, правознавство, соціобіологія, історичні науки), які є фактично галузями конфліктології [1, 4].

Розвиток конфліктології зумовлено, передусім, високою суспільною потребою в пізнанні конфліктів і способах їх урегулювання. Як наголошують Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель, «значення конфліктології як самостійної та орієнтованої на практику інтегративної й міждисциплінарної галузі наукових знань постійно зростає, оскільки вона допомагає прогнозувати та попереджувати серйозні соціальні потрясіння, знижувати їх гостроту, розв'язувати протиріччя між людьми, що виникають» [9; с.10–11].

Знання конфліктології необхідно і бажано кожній людині, кожному члену групи, колективу, суспільства, кожному фахівцю в різних галузях знань і людських відношень як один з способів гармонізації людських стосунків.

Разом з тим досі обговорюється питання про те, чи існує конфліктологія як самостійна галузь наукових знань. Багато фахівців не виключають того, що в подальшому конфліктологія буде розвиватися не стільки як самостійна наука, скільки як практично орієнтована інтегративна сфера людської діяльності.

В останні роки розвиваються галузі та специфічні методи конфліктології як нової інтегративної науки, зокрема загальна конфліктологія та галузеві, або спеціальні, її напрями.

Предметом вивчення *загальної конфліктології* є природа виникнення і розвитку конфліктної ситуації, вимірювання ступеня розвитку конфлікту, можливі шляхи цілеспрямованого впливу на конфліктну ситуацію [2].

Спеціальні напрями конфліктології – галузі теоретичного та прикладного знання – базуються на підходах і методах різних наук, передусім, філософії, соціології, психології. При цьому кожна з цих наук розглядає конфліктологію з точки зору власного предмета вивчення конфліктів і методів, що використовуються.

Так, з точки зору *філософії* конфліктологія – галузь наукових знань про шляхи і способи передбачення, попередження та подолання протиріч у житті суспільства, держави [9]. Напрямами сучасних досліджень у філософії виступають: розробка власне філософської концепції соціального конфлікту; моральні конфлікти у сучасному суспільстві, педагогічному процесі,

трудових і військових колективах; методологічні аспекти етнічних конфліктів; художній конфлікт тощо [4].

Лідуюче становище за обсягом досліджень у конфліктології займає *психологія* (представниками цієї галузі підготовлено майже 63% публікацій від загальної кількості з проблем конфліктології [4]).

З точки зору психології конфліктологія – галузь наукових знань про шляхи і способи передбачення, попередження, подолання протиріч у стосунках між окремими людьми, групами, спільнотами та їх гармонізація [9].

Провідними сучасними напрямками досліджень у психології є вивчення конфліктів у різноманітних видах діяльності людини і сферах стосунків (трудова, науково-дослідна, військові, педагогічні, спортивні колективи, сім'я тощо); конфлікти на різних етапах соціалізації особистості; особистість у конфлікті тощо [4].

Така галузь конфліктології як *педагогіка конфліктів* знаходиться, як відмічалось вище, на стадії становлення. З точки зору педагогіки конфліктологія – галузь наукових психолого-педагогічних знань про шляхи, способи та засоби передбачення, попередження, подолання протиріч, що виникають у навчально-виховному процесі [9].

Інтерес до педагогічних конфліктів викликано передусім взаєминами учнів, педагогів і батьків. Педагоги до недавнього часу переважно говорили про важкі ситуації та бар'єри. Проте за природою ці ситуації конфліктогенні, хоча в наукових публікаціях у такому аспекті не фігурують. Можна припустити, що замовчування конфліктів було викликано ідеологічними догмами про м'які, неістотні протиріччя в цій сфері.

У дослідженнях педагогічних конфліктів основну увагу автори спрямовують на вивчення таких питань [1,3-7,9,10,12]:

- всебічне вивчення конфліктів у колективах школярів, шляхів їх попередження і вирішення (А.Я.Анцупов, В.М.Афонькова, В.М.Басова, Я.Л.Коломинський, О.Н.Лукашенок, М.М.Рибакова, Е.А.Тимоховець, С.В.Хаустова, А.І.Шкіль тощо);

- з'ясування сутності конфліктів, їх причин у педагогічних колективах (Б.С.Алішев, О.С.Белкін, В.Д.Жаворонков, І.С.Зіміна, Г.О.Карпова, Т.А.Чистякова);

- аналіз педагогічних умов профілактики і подолання конфліктних ситуацій типу «вчитель-учні» (А.С.Белкін, О.А.Гаврилок, О.М.Гуменюк, Ю.О.Костюшко, М.М.Рибакова тощо), «вчитель-батьки» (Ш.М.Дундуа);

- розгляд конфлікту як активного засобу виявлення та формування моральної зрілості підлітка (Т.В.Драгунова, А.В.Зосимовський, С.П.Радченкова, О.В.Слапогузова тощо);

- дослідження особливостей підготовки майбутніх учителів до розв'язання конфліктів у педагогічному процесі (С.В.Банікіна, Г.М.Болтунова, С.О.Мусатов, М.М.Рибакова, Г.В.Пльотка, В.А.Семиченко, Л.В.Симонова, Н.Є.Шуркова тощо);

- вивчення особливостей соціально-педагогічних конфліктів у вищих навчальних закладах (С.Ю.Пашенко, Г.Г.Шевченко тощо);

- розробка і застосування психотехнічних методів розв'язання конфліктів (Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель, М.І.Пірен, Б.І.Хасан тощо).

До суперечливих позицій відноситься оцінка конфліктів у педагогіці як явищ нормальних чи аномальних. Як і частина психологів, деякі дослідники відносять конфлікт до руйнівних подій по відношенню до природної взаємодії учасників навчання та виховання. Витоки зіткнень багато науковців убачають у самій природі педагогічної діяльності, що об'єднує велику кількість людей з різними особистими якостями, досвідом, характерами. Найбільш адекватним підходом до цієї теми є цілісне відбиття конфлікту як природного вияву життєдіяльності педагогічної системи, її структури.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**.

Конфлікти – це складне, багатостороннє явище в системі людських стосунків. Зрозуміло, що педагогів, передусім, цікавлять практичні питання розв'язання конфліктів. Однією з основних умов формування педагогічної конфліктології повинно стати накопичення конкретних фактів для подальшого їх узагальнення, аналізу, синтезу та інтерпретації.

При цьому дуже важливо уявляти різні наукові підходи до інтерпретації конфліктів, окремі види конфліктів і можливості їх дослідження. Педагогічний конфлікт як феномен реальної педагогічної дійсності повинен вивчатися, оцінюватися, сприйматися в практичній діяльності, у взаємозв'язку з дослідними зусиллями педагогів, психологів, соціологів, правознавців, фахівців з управління тощо.

Для подальшого педагогічного дослідження перспективними напрямами є: виявлення сутності конфліктних відношень з урахуванням усього можливого розмаїття конфліктів; вивчення як загальних характеристик, що приманні всім різновидам конфліктів, так і відмінних ознак, які характерні окремим видам, типам або класам конфліктних процесів; аналіз причин конфліктів, динаміки їх розвитку, можливостей педагогічного управління конфліктами в колективах.

Список літератури: Анцупов А.Я., Малышев А.А. Введение в конфликтологию. К. 1996. 2. Бандурка А.М., Друзь В.А. Конфликтология: Учебное пособие для вузов. Харьков: 1997. 3. Белкин А.С., Жаворонков В.Д. Педагогическая конфликтология. Екатеринбург, 1994. 4. Вашенко І.В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ: Монографія. Х., 2002. 5. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб. 2003. 6. Журавлев А.Л. Основы педагогической конфликтологии. М. 1995. 7. Конфлікти в педагогічних системах: Збірник доповідей науково-практичної конференції. Вінниця: 1997. 8. Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. М., 1992. 9. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: Учебное пособие. К.2002. 10. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. М., 1991. 11. Сухомлинский В.А. Методика воспитания коллектива. М., 1981. 12. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. СПб., 2003.

Надійшла до редколегії 07.02.05